

ЮРІЙ ЛИПА У СИЛОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТІЛЬЦІВ 1920–1930-Х РОКІВ: ШТРИХИ ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ СИЛЬВЕТИ

Ірина РОЗДОЛЬСЬКА

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української літератури імені академіка М. Возняка
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів
ORCID: 0000-0002-3308-1981
yaremchuk.iryana74@gmail.com*

У статті обґрунтовано місце Юрія Липи у літературному силовому полі Українських січових стрільців міжвоєнного періоду на підставі аналізу зібраного мемуарного, художнього та літературно-критичного матеріалу, актуалізації стрілецьких подробиць життєпису Юрія Липи в одеський період. Митець постає органічним учасником великої мілітарної спільноти ветеранів УГА, з'єдиненим спільними цінностями (почуття соборності, ідея чину, визвольна ідея, трагічний оптимізм), що також віддзеркалено в оцінках стрілецької критики. Творчість Ю. Липи на сторінках січово-стрілецьких видань, своєю чергою, укріплювала стрілецьку літературну структуру ідейно і художньо.

Текстовий рівень присутності Ю. Липи у виданнях ветеранів Легіону УСС та УГА («Літопис Червоної Калини», «Календар-альманах Червоної Калини» / «Історичний календар-альманах Червоної Калини», «Митуса») означають мемуари Ю. Липи «Галичани над морем (Одеса 1917–1918)», поетична проза «Той», поезія «З задуманих дзеркал», оповідання «Вартовий», новела «Моренко». Також спогади дають змогу виокремити і подробиці особистісної контактології Юрія Липи з галицькими стрільцями в одеський період життєтворчості, зокрема з Трифоном Янівим та Іваном Цяпкою-Скоропадом, світоглядної взаємодії, яка виростала також із досвіду читання мілітарної літератури (О. Назарук, В. Пачовський). Безпосереднє спілкування з галицькими військовиками, проходження юнацького мілітарного вишколу під їхнім проводом суттєво вплинули на світоглядну та життєву траєкторію Ю. Липи. Митець висловлює захоплення стрілецьким військовим характером, відтворює його у власному герої («Моренко», «Гринів»), доповнює життєписи згаданих стрільців невідомими подробицями, художньо ж – розвиває типологію мотиву бравого стрільця-молодця у героїчно-трагічному ключі та гедоністичному. У рецепції стрілецької критики (М. Матіїв-Мельник) потрактований генераційно близьким побратимом, який поділяє стрілецькі визвольні цінності і чия творчість становить важливу ланку соборного літопису визвольних змагань.

Ключові слова: *герой, література, літературний портрет, покоління, УГА, Українські січові стрільці, Юрій Липа.*

LYPA IN THE FORCE FIELD OF THE UKRAINIAN SICH RIFLEMEN OF THE 1920S AND 1930S: TOUCHES TO A LITERARY SILHOUETTE

Iryna ROZDOLSKA

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Mykhailo Vozniak Department of Ukrainian Literature
Ivan Franko National University of Lviv
1 Universytetska str., Lviv
ORCID: 0000-0002-3308-1981
yaremchuk.irynd74@gmail.com*

The article substantiates the place of Yuriy Lypa in the literary force field of the Ukrainian Sich Riflemen of the 1920s–1930s on the basis of the analysis of the collected memoirs, fiction and literary criticism, and the actualisation of the details of Yuriy Lypa's life in the Odesa period. The artist appears as an organic member of the large military community of UGA veterans, united by common values (a sense of unity, the idea of rank, the idea of liberation, tragic optimism), which is also reflected in the assessments of the riflemen's criticism. Yu. Lypa's work on the pages of Sich Riflemen publications, in turn, strengthened the Riflemen literary structure ideologically and artistically.

The textual level of Yu. Lypa's presence in the publications of the Legion of the Ukrainian Sich Riflemen and the Ukrainian Galician Army veterans (*Chronicle of Chervona Kalyna*, *Kalendar-Almanac of Chervona Kalyna / Historical Kalendar Almanac of Chervona Kalyna*, *Mytusa*) is marked by his memoirs. «Galicians over the Sea (Odesa 1917–1918)», poetic prose «The One», poetry «From the Thoughtful Mirrors», the short story «The Sentinel» and the novel «Morenko». The memoirs also make it possible to highlight the details of Yuriy Lypa's personal contact with Galician riflemen during the Odesa period of his life, in particular with Tryfon Yaniv and Ivan Tsyapka-Skoropad, and the worldview interaction that grew out of the experience of reading military literature (O. Nazaruk, V. Pachovskyi). Direct communication with the Galician military, the completion of youth military training under their guidance significantly influenced the worldview and life trajectory of Yu. Lypa. The artist expresses his admiration for the rifleman's military character, reproduces it in his own hero («Morenko», «Hryniv»), supplements the biographies of the mentioned riflemen with unknown details, and artistically develops the typology of the motif of the brave rifleman in a heroic-tragic and hedonistic way. In the reception of rifleman criticism, M. Matiyiv-Melnyk is treated as a generationally close brother who shared the rifleman's liberation values and whose work is an important link in the cathedral chronicle of the liberation struggle.

Key words: *hero, literature, literary portrait, generation, UGA, Ukrainian Sich Riflemen, Yuriy Lypa.*

Постановка проблеми. Українські січові стрільці після завершення Визвольних змагань 1914–1920 рр. та досвіду інтернування армії УГА в нових геополітичних умовах Другої Речі Посполитої на Заході України зосередилися на збереженні та утвердженні як цінностей власного покоління «лицарів Червоної Калини», так і питомих засад української національної ідентичності. Завдяки набутому досвіду літературної творчості під час бойових дій стало можливим збудувати власну стрілецьку літературну індустрію у Львові навколо видавничого концерну «Червона Калина» (1921–1939) із колом авторів, критиків, читачів, власними періодичними виданнями «Календар-альманах Червоної Калини» / «Історичний календар-альманах Червоної Калини» (1922–1939), «Літопис Червоної Калини» (1929–1939). За допомогою такої розлогої літературно-видавничої структури в результаті ветерани Легіону УСС та УГА мали змогу транслювати засади стрілецького чину та завдання на новому етапі боротьби, про що йдеться у бібліографічному покажчику Валентини Передирій [16] та монографії Ірини Роздольської [17], і, таким чином, сформували суспільно значуще і впливове ідеологічне силове поле [17, с. 217–233].

У бібліографічному покажчику видань «Червоної Калини» зафіксоване імення й Юрія Липи [16, с. 30, 31, 65, 197, 239, 243]. Бібліографічні позиції стосуються як прямої авторської присутності у стрілецьких виданнях, так і рецензій про його творчість. Ідеться про друк в «Історичному календарі «Червоної Калини» його оповідання «Вартовий» [6], новели «Моренко» [9], а у «Літописі «Червоної Калини» спогадів «Галичани над морем: (Одеса 1917–1918)» [7] та рецензії Миколи Матіїва-Мельника про «Нотатник» Ю. Липи [13].

Названі твори Ю. Липи перебувають поза межами десятитомного видання його творів, лише забібліографовані у додатковому томі [8, с. 37, 68], тут же зазначені публікації Ю. Липи у стрілецькому журналі «Митуса» [8, с. 60], досі ще не мали інтерпретації у контексті зв'язків із генерацією галицького стрілецтва. Та й загалом маємо лише початкову дослідницьку увагу до присутності Ю. Липи у літературно-мілітарних генераційних контекстах, приміром у контексті еміграційного письменства міжвоєнної доби («Празької школи») [10] чи вісниківства, також у парадигмі письменства українського резистансу [23] з особливою увагою до життєпису людини чину.

Отже, означений аспект життєтворчості Юрія Липи, пов'язаний із січово-стрілецьким поколіннєвим контекстом, ще не був у літературознавстві омовлений, тому постає **актуальним предметом розгляду у цій праці.**

Маємо на меті окреслити взаємодію Юрія Липи із січово-стрілецьким поколінням на підставі пошуку та аналізу біографічних подробиць митця періоду визвольних змагань та доби міжвоєнної та огляду творчості, публікованої на сторінках стрілецької періодици, які б дали змогу реконструювати генераційну комунікацію у хронології та світоглядній та творчій солідарності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі «пересотворення світу» (Б. Крива) стрілецьке письменство продовжувало розвивати імператив

соборності, єдності українського народу, роз'єднаного поміж чужими державами, відповідно до стрілецької ідеї «визволяти братів-українців із московських кайданів», також створити максимально докладний документальний та художній літопис боротьби за Соборну державу як стрільців Легіону та УГА, так і вояків УНР. Для цього до авторського кола «Червоної Калини» було запрошено ветеранів Визвольної війни з обох боків Збруча.

Ім'ення Юрія Липи не випадково з'явилося і на сторінках «Календаря-альманаха Червоної Калини» («Історичного календаря-альманаха Червоної Калини») та «Літопису Червоної Калини», адже він належав до мілітарного покоління армії УНР, про що можна висувати на підставі розрізнених біографічних подробиць. У 1917–1921 рр. був учасником українських визвольних змагань, як зазначає Л. Биковський, в Одесі пішов до українського війська, був козаком куреня української морської піхоти [1, с. 32] армії УНР, згодом заступником командира Одеської Січі [18, с. 170]. У першовиданні розвідки Я. Тинченка від 2007 р. «Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921)» Юрій Липа взагалі не значиться, натомість є відомості про його батька Івана Липу, який був міністром віросповідань та головним лікарем військового міністерства в уряді УНР [19, с. 243–244], проте є лише важлива для нас згадка публікації Юрія Липи у стрілецькому виданні «Літопис Червоної Калини» [7] із працею «Галичани над морем» [19, с. 244]. У другій книзі Я. Тинченка Юрій Липа значиться у реєстрі ветеранів УНР, нагороджених Хрестом Симона Петлюри, «цінному» «своїми відомостями про ветеранів Армії УНР» як «однорічник» за номером 334 [20]. Олесь Янчук пише про те, що «наприкінці 1917 року Ю. Липа вступає до лав організованої полковником Іваном Луценком та підполковником Всеволодом Змієнком Гайдамацької дивізії, у її перший пластунський курінь; бере участь у грудневих 1917 року та січневих 1918 року боях із більшовицькими заколотниками на вулицях Одеси» [22]. Як учасник армії УНР перебував у таборі військовополонених у Тарнові [3].

Таким чином, початково можемо переконатися, що Юрій Липа присутній у стрілецькому силовому полі не як випадковий автор, а як побратим з Армії УНР, причетний до визвольних змагань, військова тематика творчості якого постала органічним продовженням його життєвих інспірацій. Його спостереження та висновки військового історіографа та історіософа викликали довіру та сприйняття [16, с. 30].

У мемуарній публікації «Галичани над морем (Одеса 1917–1918)», надрукованої на сторінках «Літопису «Червоної Калини» 1937 р., Юрій Липа реалізував власний модус соборності, споріднюючись світоглядно зі стрілецьким поколінням та за допомогою власних життєвих переживань розкриваючи вектор взаємного задивлення двох частин України, розділеної поміж імперіями напередодні Першої світової війни, власне стереотипно трактованих тодішнім громадянством як «великої України» і «маленької Галичини». Тут Юрій Липа відходить від згаданих стереотипних ідеологічних та геополітичних пропорцій великого і малого.

Для нього особисто і для його ровесників-українців, студентів та гімназистів, народжених коло 1900-х років, Галичина була українським місцем сили і свободи, великим центром громадянських та національних цінностей: «Там для нас була земля обітована, там можна було говорити про свободу і – чиж може бути більше щастя – приготувлюватися до боротьби за ту свободу» [7, с. 7]. Галицьке бажання національної цілісності одушевлювало українців з-над Дніпра в поступовому русі до національного самоусвідомлення й у відході від російського. Точкою опори слугували «Чорні» від «смакування російської цензури» шпальти щоденної львівської газети «Діло», яку передплачували учасники гуртка української молоді в Одесі, до якого належав Юрій Липа, очищуючи які знаходили «кілька слів нагани й відрази для тупої, нахабної Росії!» [7, с. 7]. До лектури Юрія Липи того часу належали збірник «Ілюстрована Україна», літературні додатки «Діла», публікації Д. Донцова, «Сон української ночі» В. Пачовського та ін., які справляли сильне враження, стимулюючи у юнацького загалу світоглядні зрушення. Ці слова, за свідченням Ю. Липи, «потрапили переводити протягом одної ночі за книжкою – не одного запального хлопця, пхнути його до шляхотних висот і надати призирства для бездушного вивітрілого механізму російської урядовщини й культури» [7, с. 7].

Другий епізод спогадів стосується уже безпосереднього знайомства з військом УСС. Спочатку 1916 р. на одному із засідань Клубу молодих українців в Одесі «Українська хата» Юрій Липа почув про «існування У.С.С.-ів», про «Український Легіон» від якогось прапорщика. Молодь хотіла знати якомога більше, пристрасно і жадібно розпитувала. Високий емоційний заряд насичує цей мемуарний уривок Юрія Липи, центральним романтизованим пуантом якого постає великий стрілецький прапор із зображеннями Богородиці та І. Мазепи: «Здається, що нам нічого більше не було потреба як опис цього прапору. [...] Ішли вулицею Гоголя, Садовою і далі з піснями «Не пора», «Гайдамаків» – і здавалось нам: той чудесний прапор лопоче над нами» [7, с. 7].

У третьому фрагменті спогадів увага наратора зафіксувала порив братання українських вояків зі складу російської армії під командуванням капітана Чехівського із січовими стрільцями з австрійської армії на австрійсько-російському фронті як вияв світоглядного соборництва українства періоду Великої війни. Так Ю. Липа документальним фактом доповнює розлогу стрілецьку типологію мотиву воєнного братання козаків та стрільців із трилогією Романа Купчинського «Заметіль» у центрі [7, с. 8] та актуалізує наддніпрянську суспільну рецепцію галичан як «наших братів з Галичини» [7, с. 8].

Спогади Юрія Липи передають яскраві силуети окремих січових стрільців, причетних до розбудови української громадянської спільноти в Одесі. Насамперед ідеться про старшого десятника УСС Трифона Яніва, який опинився у місті після втечі з російського полону. Автор доповнює його мілітарний силует фактологічними, портретними, емоційними подробицями. Хоча про цю постать у військовій історії січового стрілецтва є лише спорадичні згадки, наприклад

Олександр Музичко означає Т. Яніва постаттю «другого плану» у стрілецькому пантеоні [15]. За свідченнями Ю. Липи, усусус брав участь у грудневих боях за Одесу, керував відділом піхоти, належав до 1-го Гайдамацького куреня, був поранений. Пізніше у листопаді 1918 р. на базі сотні Яніва «повсталала нелегальна 1-ша студентська сотня», до якої «влився» і сам Юрій Липа [7, с. 10]. Значився також «справником сотні В. Левицького в 1915 р.» [7, с. 9].

Образ Трифона Яніва у рецепції Ю. Липи виростає з особистого захоплення його характером, організаторськими здібностями, життєвою бравістю, військовою виправкою. Адже військовий проводив вишкіл серед учасників Одеської «Січі», взоруючи її за прикладом галицьких січово-стрілецьких «Січей». Мілітарний вишкіл молоді відбувався із застосуванням української військової термінології. Від «чвіркової «української команди Яніва молодий Липа не відступав: «Ми ненавиділи російську команду, [...] отже старанно вчилися чвіркової системи Усусусів» [7, с. 9]. Також Юрій Липа у самокшталтуванні та кшталтуванні товаришів послуговувався книжкою січового стрільця Осипа Назарука «Слідами У.С.С.». Варто навести подробиці стрілецького мілітарного характеру Т. Яніва у сприйнятті Ю. Липи: «милий товариш й енергійний начальник», який максимально володів собою в екстремальних умовах «війни в місті»: «Люди, що знали Янова, казали, що ніколи не бачили розгубленості на його лиці, – а це вже дуже багато тоді значило» [7, с. 9], «дисципліну у своїй сотні тримав добру, варту мав сторожки, а наші молоді Українки і гімназисти були для нього своєрідною, і то непоганою розвідкою» [7, с. 10]. Завдяки спогадам Ю. Липи екзистенційний портрет Т. Яніва починає викристалізовуватися, а у новелі «Гринів» зі збірки «Нотатник» отримує образно-художній вимір, слугуючи об'єктивним прототипом головного героя [15]. Спогади містять згадки про отамана Степана Шухевича, фіксуючи його присутність у просторі Одеси.

Однак особливою увагою митця слова наділено постать січового стрільця Цяпки-Скоропада. Портрет на перший погляд несподіваний, куртуазний. На вечорі в Українському клубі влітку 1918 р. «тоді вперше Одеситки побачили і коханого Цяпку-Скоропада. Стоючи на порозі в клубі, побачив я щось вроді невеликого, рухомого, білого роя, що линув до вулика. То йшов сам Цяпка в сірім мундурі, усміхаючись своєю трохи щупакуватою мармузкою, а довгола нього – рій пань і панян і білих прозористих уборах. Цяпка попростував до квіткарки клубу, забрав усі квітки, як сніп, вобхав, кинув недбало гроші квіткарці, і почав роздавати квіти з приговорюванням паням. Потім зник десь у саях. Колиж вийшов, – мундуру Усуса не можна було на нім пізнати: Цяпка-Скоропада цвів. Пані поробили з квітів гірлянди і пообвивали ними його всього довкола» [7, с. 9].

Тут маємо об'єктивований обставинами буття образ Цяпки, який суголосний тому легендарному образу, навіть містифікованому, який уже існує у стрілецькому письменстві щодо нього і до створення якого спричинився сам Цяпка. Він у парадигмі образу січового стрільця передає гедоністичну іпостась, який в умовах смерті пам'ятає про те, що живий, і намагається відбуватися в усій повноті

життєвих реакцій, як це є виразно проявлено, наприклад, у поемі Р. Купчинського «Скоропад» чи в достатньо розлогому гедоністичному мотиві стрілецької поезії та пісенності. Таким чином, спогад Ю. Липи розширює і типологію мотиву бравого стрільця-молодця і доповнює силуету реального Цяпки біографічними подробицями.

На початку двадцятих років Юрій Липа підтримує власною творчістю стрілецьке військове покоління, зокрема літературну групу січово-стрілецького походження «Митуса» (1922), публікуючи на її сторінках власні твори – поетичну прозу «Той» (друге число), поезію «З задуманих дзеркал» (четверте число). Ці твори зазначені у «Матеріалах до бібліографії творів Юрія Липи (1917–1948) Лева Биковського [2, с. 383], таким чином, актуалізовані бібліографічно. Їх варто сприймати як акт генераційно-мілітарної солідарності Ю. Липи і митців стрілецького кола – В. Бобинського, Р. Купчинського, О. Бабія, Ю. Шкрумеляка, а також і свідчення підтримки того естетичного і стильового вектора, який демонструвала група.

На сторінках видань концерну «Червона Калина» Юрій Липа апробує власну коротку белетристику, інспіровану його воєнними переживаннями. Ідеться насамперед про новелу «Моренко», надруковану в «Історичному календарі-альманасу Червоної Калини» 1937 р. і передруковану у хрестоматії прози «Празької школи» [10]. Цей твір автор залишив поза межами власного тритомника прози «Нотатник», хоча настроєво, проблемно-тематично він корелює з концепцією збірника.

У наративі новели – кристалізація української мілітарної особистості та й загалом українського військового покоління УНР у межовій ситуації Визвольних змагань 1914–1920 рр. Драма екзистенційної переміни розгортається у форматі «роману випробування» сімнадцятилітнього юнака Моренка, який належить до «жовтоблакитників» армії УНР та ідеалістично вірить у державницьке встановлення України, що «сама настане». Подальші колізії відображають поступове розуміння героєм того, що збройний чин, модус смерті є необхідною умовою продуктивного втілення визвольної програми народу. Фінальний монолог героя засвідчує завершення глобальної екзистенційної переміни, буттєву ініціацію: «– Я не спинюсь, – сказав глухо, але так, що всі почули. І відступили від нього. Порожній круг утворився довкола нього. Далеко збоку став гурт і тільки придивлявся мовчки до нього. Цей випростований, обдертий хлопець ззовні виглядав ще на їхнього, на інтелігента, але в його малім тілі був хтось інший – небезпечний, невмолимий, німий. Він панував над ними, бо не боявся того, чого вони боялись. Смерті чужої і своєї власної смерті» [10].

Хлопець зазнає досвіду збройної боротьби, що є пуантом новели, сюжетотворчим і характеротворчим. Таким чином, жанрово твір як «новела випробування характеру» [14, с. 147] доповнює авторську стратегію концептуалізації героя, яку Ю. Липа реалізував у збірці «Нотатник» і що можемо спостерігати, зокрема, у програмній новелі «Рубан». Прикметно, що образ Моренка наділено автобіографічними подробицями, присутніми у спогаді Ю. Липи про галичан над морем:

так, військовий вишкіл Моренка здійснюється за січово-стрілецьким прикладом. В оповіданні «Вартовий» випробування головного героя на перший погляд не такі значні. Він зображений у момент боротьби із власною втомою та дощовою погодою під час нічного чергування на посту. Виснаження вартового Галушки посилював нещодавно перенесений тиф, однак попри складні внутрішні перипетії і майже резигнування зі служби він повертається до стану екзистенційної стійкості. Так, найбільша війна героя у творі – із самим собою, із власною психологічною неміччю.

Збірки поезій «Світлість» (Каліш, 1925), «Суворість» (Прага, 1931), «Вірую» (Львів, 1938), роман «Козаки в Московії» (Варшава, 1934), а також тритомна збірка його новел «Нотатник», яка вийшла у Львові у 1936–1937 рр., отримали заслужено чимало позитивних відгуків у львівській пресі від представників різних літературно-ідеологічних напрямів: «католиків», «естетиків», «націоналістів». Цей ряд формують, насамперед, відгуки Миколи Гнатишака, Олександра Моха, Петра Коструби, Святослава Гординського, Леоніда Мосендза, Юрія Косача.

Окреме і важливе місце займає життєтворчість Ю. Липи міжвоєнного періоду й у стрілецькій критиці. У масиві стрілецької критики можемо виокремити літературно-критичні відгуки стрільця УГА Миколи Матіїва-Мельника, які присвячені Юрію Липі. Це надруковані на сторінках «Літопису Червоної Калини» (Львів, 1937) та журналу «Українська школа» (Львів, 1939) рецензія на збірку Юрія Липи «Нотатник» [13; 21] публікація «Лірика й новеля за 1938 рік» [11].

М. Матіїв-Мельник є прихильником націоналістичного літературно-ідеологічного напрямку, реалізуючи який у власній діяльності, спирається також на принцип етичний та естетичний, концентруючи завдання літератури навколо реалізації ідеї державності та виховання молодого покоління. У роздумах про премію ТОПЖ 1934 р. він наголошує: «Ми вже пережили дещо... і коли ми не зуміли вдержати державности, то певно одною з чисельних причин був брак потрібної виховної літератури...» [12, с. 606]. Виходячи з позиції, що «письменник має мати світогляд», і то світогляд національний, М. Матіїв-Мельник аналізує художній світ перших двох книг із трилогії Ю. Липи «Нотатник». Він уважає, що у під'ярменного народу його література «мусить дбати про виховання покоління і тому автор повинен мати світогляд і давати тільки виховне позитивне» [21, с. 21].

Твори Ю. Липи заповнюють прогалину в українській літературі, зумовлену браком творів із недавнього українського героїчного минулого. Критика подивовує органічність та експресія вислову митця, який сам був учасником визвольних змагань, легкість мистецької форми, добірність і живість мови, емоційна щирість та безпосередність, що у підсумку наділяє кожен твір великим зарядом впливу на читача: «змістом і формою це літературні перлини». Микола Матіїв-Мельник підкреслює етичність у розгортанні складних екзистенційних перипетій героїв «Нотатника» у вихорі війни: «Всюди панує закон етики навіть серед воєнного пекла» [21, с. 21]. У концепції героя як людини чину М. Матіїв-Мельник підкреслює світоглядний трагічний оптимізм, при цьому – намір зберегти власну честь

і гідність, загалом людяність навіть в умовах танатосу, звертаючи увагу читачів на яскраві силуети людей воєнної доби – повстанського отамана («Рубан»), військового-кіннотника, коваля Супруна, чи й невідомих вояків. Особливе зворушення у стрілецького критика викликали новели, присвячені історії Юнацької сотні, члени якої, за віком майже діти, відбивали наступ на Кам'янець більшовицьких банд. Також і те, як Ю. Липа зумів із великим почуттям передати емоційну кардіограму війни, яка часто прокреслюється від страху болю і смерті до скорботи пораненого чи мертвого тіла і далі – до тріумфу духу всупереч обставинам, адже «автор сам пережив події» [13, с. 21] Подивовано і естетичну довершеність форми, лексичну вправність автора. На його думку, це «прегарні оповідання з часів української визвольної війни, аж до розвалу Держави» і «вже давно не мали ми в руках такої книжки, як оце дав нам її Юрій Липа» [21, с. 21].

Щоправда, у пізнішому відгуку на поезію Ю. Липи, власне з приводу його поеми «Біси і ловець», зауважує зниження естетичних показників нового твору і потребу такої дбайливості у творенні художньої форми, як це було під час підготовки «Нотатника» [11, с. 594]. Така оцінка суголосна із судженнями Петра Коструби, який помітив нерівність формотворення окремих поетичних фрагментів у Ю. Липи (на матеріалі «Суворості») і недопрацьованість окремих віршів, при цьому бачить тут намір віднайти «нову форму експресії» [5], про що слушно підсумувала М. Комариця [4, с. 54].

Микола Матіїв-Мельник теж відчуває надмірну експресивність вислову Ю. Липи, вона його бентежить брутальною негармонійністю. І це, як нам видається, пов'язано із входженням експресіоністського стильового компоненту у необарокову версифікацію Ю. Липи, як в останньому рядку цитованого у стрілецького критика катрена: «...Йдуть, колихаються, в'ють хороводи, /Очі сині як ніс, і розтріпану бороду смокче, /Все у них від вина пороздулось, піднеслось, трясеться, / *І втіка, ригає блювотиння винне довкола*» (виділ. автора. – І. Р.) [11, с. 594].

При цьому в підсумку критик представляє заголові Юрія Липу як митця першорядного, митця «із олімпу», митця визначного, який звертає на себе увагу найбільше вибраним із поетичної книги «Вірую», національною монументальністю «Нотатника», цим він захоплює М. Матіїва-Мельника.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, на підставі реалізованої тут хронології літературної діяльності Юрія Липи у стрілецьких літературно-видавничих проєктах можемо стверджувати, що митець постає органічною частиною стрілецької літературної спільноти, побратимом, «своїм», «братом», якому близькі стрілецькі імперативи соборності, визволення України і «братів-українців з московських кайданів». Безпосереднє спілкування у юнацькому віці з військовиками-наставниками з галицької армії вплинуло на його світоглядне і військове кшталтування, а захоплення чином окремих особистостей збереглося у пам'яті на довгі роки. Завдяки його спогадам маємо яскраві колоритні образи Т. Яніва, Цяпки-Скооропада, життєписи яких маємо змогу доповнити дійсними подробицями. Також Ю. Липа власною мемуаристикою доповнює гедоністичний профіль образу січового

стрільця-молодця, таким чином розширюючи її сенси у варіанті образу Цяпки, і загалом своєю творчістю укріплює стрілецьке літературно-інформаційне силове поле (мотив людини чину, куртуазний мотив). Комунікація із січовими стрільцями УГА постає автобіографічним штрихом в образі головного героя з новели Ю. Липи «Моренко», яку той опублікував у стрілецьких пабліках. Стрілецька критика також потрактовує Ю. Липу як митця світоглядно близького, «свого», чиї життєві переживання, втілені у прозі «Нотатника», максимально точно (емоційно і екзистенційно) передають трагіку і героїку визвольних змагань, є важливою сторінкою спільного для наддніпрянців і галичан літопису визвольного чину.

У науковій перспективі – пошук додаткових «січово-стрілецьких» біографічних подробиць Ю. Липи та осмислення їх у його творчості, а також пошук інших зразків стрілецької критики, присвячених його життєтворчому феномену і введення їх у русло липознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биковський Л. До проблематики життя й творчості Юрія Липи. Б.М. (На чужині): Український Суходоловий Інститут, 1948. 46 с.
2. Биковський Л. Матеріали до бібліографії творів Юрія Липи (1917–1948). *Юрій Липа: голос доби і приклад чину* : збірник наукових праць. Львів, 2001. С. 381–396.
3. Комариця М.М. Липа Юрій Іванович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І.М. Дзюба та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-54710>
4. Комариця М. Юрій Липа в оцінці сучасників. *Юрій Липа: голос доби і приклад чину* : збірник наукових праць. Львів, 2001. С. 53–61.
5. Коструба П. Юрій Липа. Суворість (Рецензія). *Дзвони*. Львів, 1931. Ч. 7. С. 491–492.
6. Липа Ю. Вартовий: (Танк – Варшава). *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1931 рік*. Львів, 1930. С. 80–84.
7. Липа Ю. Галичани над морем (Одеса 1917–1918). *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1937. Ч. 3. С. 7–11.
8. Липа Ю. Додатковий том у 6 кн. Кн. 1. *Липа Ю. Твори* : у 10 т. Львів : Камінь, 2017. 302 с.
9. Липа Ю. Моренко. *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1938 рік*. Львів, 1937. С. 72–84.
10. Липа Ю. Моренко. «Празька школа»: *Хрестоматія прозових творів* / упоряд., передм. і приміт. В.А. Просалової. Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. 236 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Klen_Urii/Prazka_shkola_khrestomatiia_prozovykh_tvoriv.pdf
11. Матіїв-Мельник М. Лірика й новеля за 1938 рік. *Матіїв-Мельник М. Твори* / ред. і вступ. ст. М. Ільницького, упоряд. і прим. В. Курищука. Львів [У надзаг.: Наукове товариство імені Шевченка у Львові], 1995. С. 589–598.

12. Матіїв-Мельник М. Літературні нагороди 1934 року (Інтерв'ю члена журі М. Матіїва-Мельника газеті «Назустріч». *Матіїв-Мельник М. Твори* / ред. і вступ. ст. М. Ільницького, упоряд. і прим. В. Курищука. Львів [У надзаг.: Наукове товариство імені Шевченка у Львові], 1995. С. 605–606.

13. Матіїв-Мельник М. [Богдан Чорногор]. Юрій Липа. Нотатник (рецензія). *Літопис «Червоної Калини*. Львів, 1937. Ч. 3. С. 21–22.

14. Мафтин Н.В. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2008. 356 с.

15. Музичко О. Трифон Янів – легендарний отаман одеського плацдарму української революції. URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2012/3/muz.html>

16. Передирій В. Видання «Червоної Калини» 1922–1939: історико-бібліографічне дослідження / відп. ред. Є.П. Наконечний. Львів, 2004. 357 с.

17. Роздольська І. Літературний феномен Українських січових стрільців: функціонування та структура покоління : монографія. 2-е вид. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 444 с.

18. Слабошпицький М. 25 поетів української діаспори. Київ : Ярославів Вал, 2006. 728 с.

19. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Книга I : наукове видання. Київ : Темпора, 2007. 536 с.

20. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Книга II. Київ : Темпора, 2011. 422 с. URL: <https://coollib.com/b/178326/read#t12>

21. Чорногор Богдан [Матіїв-Мельник М.]. [Рецензія:] Юрій Липа: «Нотатник» (Книжка I і II). Вид. «Народній Стяг» Львів, 1936. (I. 144 стор., II. 128 стор., мал. 8°). *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1937. Ч. 3. С. 21–22.

22. Янчук О. Пороги вічності Юрія Липи. URL: <https://eukraina.com/load/other/8-1-0-33>

23. Яремчук І. [Роздольська І.] «Бій за українську літературу» Юрія Липи у творчій практиці поетів резистансу. *Четверті Липівські читання* : матеріали Всеукр. наук. конф., 18–19 квітня 2008 р. Київ : Укр. видав. спілка ім. Ю. Липи, 2009. С. 79–83.

REFERENCES

1. Bykovskyj, L. (1948). Do problematyky zhyttya j tvorchosty Yuriya Lypy [To the issues of the life and work of Yuriy Lypa]. B.M. (Na chuzhyni): Ukrayinskyj Sukhodolovyj Instytut. 46 p. [in Ukrainian].

2. Bykovskyj, L. (2001). Materiialy do bibliografii tvoriv Yuriya Lypy (1917-1948) [Materials for the bibliography of the works of Yuriy Lypa (1917–1948)] . *Yurij Lypa: golos doby i pryklad chynu: Zbirnyk naukovykh prac* [Yuriy Lypa: voice of the times and an example of rank: Collection of scientific works]. L'viv. P. 381–396 [in Ukrainian].

3. Komarycya, M.M. (2016). Lypa Yuriy Ivanovych [Lypa Yuriy Ivanovych]. *Encyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny* [Encyclopedia of Modern Ukraine] / redkol. : I.M. Dzyuba, A.I. Zhukovs'kyj, M.G. Zheleznyak [ta in.] ; NAN Ukrayiny, NTSh. Kyiv : Instytut encyklopedychnyx doslidzhen NAN Ukrayiny. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-54710>. [in Ukrainian].
4. Komarycya, M. (2001). Yuriy Lypa v ocinci suchasnykiv [Yuriy Lypa in the assessment of contemporaries]. *Yuriy Lypa: golos doby i pryklad chynu: Zbirnyk naukovykh pracz* [Yuriy Lypa: voice of the times and an example of rank: Collection of scientific works]. Lviv. P. 53–61 [in Ukrainian].
5. Kostruba, P. (1931). Yuriy Lypa. Suvorist' (Recenziya) [Yuriy Lypa. Severity (Review)]. *Dzvony* [Bells]. Lviv. Ch. 7. P. 491–492 [in Ukrainian].
6. Lypa, Yu. (1931). Vartovyj: (Tank – Varshava) [Warden: (Tank – Warsaw)]. *Istorychnyj kalyendar-almanakh Chervonoyi Kalyny na 1931 rik* [Historical calendar-almanac of Chervona Kalyna for 1931]. Lviv. P. 80–84 [in Ukrainian].
7. Lypa, Yu. (1937). Galychany nad morem (Odesa 1917–1918) [Galicians by the Sea (Odesa 1917-1918)]. *Litopys Chervonoyi Kalyny* [Chronicle of Red Kalyna]. Lviv. Ch. 3. P. 7–11 [in Ukrainian].
8. Lypa, Yu. (2017). *Dodatkovy`j tom u 6n. Kn.1.* [Additional volume in 6 volumes. Book 1.] *Lypa Yu. Tvory` : v 10 t.* [Lypa Y. Works: in 10 volumes.] Lviv : Kamenyar. 302 p. [in Ukrainian].
9. Lypa, Yu. (1937). Morenko [Morenko]. *Istorychnyj kalyendar-almanax Chervonoyi Kalyn» na 1938 rik* [Historical calendar-almanac of Chervona Kalyna for 1938]. Lviv. P. 72–84 [in Ukrainian].
10. Lypa, Yu. (2004). Morenko [Morenko].. «Praz`ka shkola»: Khrestomatiya prozovykh tvoriv [«The Prague School»: A Reader's Digest of Prose Works]/ Uporyad., peredm. i prymit. V.A. Prosalovoyi. Doneczk : Skhidnyj vydavnychyj dim. 236 p. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Klen_Urii/Prazka_shkola_khrestomatiia_prozovykh_tvoriv.pdf? [in Ukrainian].
11. Matiyiv-Melnyk, M. (1995). Liryka j novelya za 1938 rik. [Lyrics and short stories for 1938]. *Matiyiv-Melnyk M. Tvory* [Matiyiv-Melnyk M. Works.]. Lviv. P. 589–598 [in Ukrainian].
12. Matiyiv-Melnyk, M. (1995). Literaturni nagorody 1934 roku (Intervyu chlena zhuri M. Matiyiva-Melny`ka gazeti «Nazustrich». [Literary awards of 1934 (Interview of jury member M. Matiyiv-Melnyk to the newspaper «Nazustrich»)]. *Matiyiv-Melnyk M. Tvory* [Matiyiv-Melnyk M. Works] / red. i vstup. st. M. Il'nyckogo, uporyad. i prym. V. Kuryshhuka. Lviv. P. 605–606 [in Ukrainian].
13. Matiyiv-Melnyk, M. [Bogdan Chornogor] (1937). Yuriy Lypa. Notatnyk (recenziya) [Yuriy Lypa. Notatnik (review)]. *Litopys Chervonoyi Kalyny* [Chronicle of «Red Kalyna»]. Lviv. Ch. 3. P. 21–22 [in Ukrainian].
14. Maftyn, N.V. (2008). Zakhidnoukrayinska ta emigracijna proza 20-30-kh rokiv XX stolittya: paradygma rekonkisty: monografiya [Western Ukrainian and Emigration Prose of the 1920s and 1930s: The Paradigm of Reconquest: Monograph].

Ivano-Frankivsk : VDV CIT Prykarp. nacz. un-tu im. Vasylya Stefanyka, 2008. 356 p. [in Ukrainian].

15. Muzychko, O. (2012). Tryfon Yaniv – legendarnyj otaman odeskogo placzdarmu ukrayinskoyi revolyuciyi [Tryfon Yaniv is the legendary ataman of the Odessa bridgehead of the Ukrainian revolution.]. Retrieved from: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2012/3/muz.html> [in Ukrainian].

16. Peredyrij, V. (2004). Vydannya Chervonoyi Kalyny 1922–1939: istory`ko-bibliografichne doslidzhennya [Publication of Chervona Kalyna 1922–1939: Historical and Bibliographical Research] / vidp. red. Ye. P. Nakonechnyj. Lviv. 357 p. [in Ukrainian].

17. Rozdolska, I. (2021). Literaturnyj fenomen Ukrayinskykh Sichovykh Strilciv: funkcionuvannya ta struktura pokolinnya: monografiya [The Literary Phenomenon of the Ukrainian Sich Riflemen: Functioning and Structure of the Generation: Monograph]. 2-ge vyd. Lviv : LNU imeni Ivana Franka. 444 p. [in Ukrainian].

18. Slaboshpyckyj, M. (2006). 25 poetiv ukrayins`koyi diaspory [25 poets of the Ukrainian diaspora]. Kyyiv : Yaroslaviv Val. 728 p. [in Ukrainian].

19. Tynchenko, Ya. (2007). Oficerskyj korpus Armiyi Ukrayins`koyi Narodnoyi Respubliky` (1917–1921) [Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921)]. Knyga I.: Naukove vy`dannya. Kyyiv : Tempora. 536 p. [in Ukrainian].

20. Tynchenko, Ya. (2011). Oficersky`j korpus Armiyi Ukrayinskoyi Narodnoyi Respubliky` (1917–1921) [Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921)]. Knyga II. Kyyiv : Tempora. 422 p. URL: <https://coollib.com/b/178326/read#t12> [in Ukrainian].

21. Chornogor, B. [Matiyiv-Melnyk M.] (1936). [Recenziya:] Yuriy Lypa: «Notatnyk» (Knyzhka I i II). Vyd. «Narodnij Styag» Lviv, 1936. (I. 144 stor., II. 128 stor., mal. 8°) [[Review:] Yuriy Lypa: «Notatnyk» (Books I and II). Pub. «Narodniy Styag» Lviv, 1936. (I. 144 pp., II. 128 pp., fig. 8°)]. *Litopys Chervonoyi Kalyny* [Chronicle of the Red Kalyna]. Lviv. Ch. 3. P. 21–22 [in Ukrainian].

22. Yanchuk, O. (2025) Porogy vichnosti Yuriya Lypy [Thresholds of Eternity by Yuriy Lypa.]. Retrieved from: <https://eukraina.com/load/other/8-1-0-33> [in Ukrainian].

23. Yaremchuk, I. [Rozdolska I.] (2009). «Bij za ukrayinsku literaturu» Yuriya Lypy u tvorchij praktyci poetiv rezystansu [«The Fight for Ukrainian Literature» by Yuriy Lypa in the Creative Practice of Resistance Poets]. *Chetverti Lypivski chytannya : materialy Vseukr. nauk. konf. 18–19 kvitnya 2008 roku : pamyati Ivana ta Yuriya Lyp* [Fourth Lypa Readings: Materials of the All-Ukrainian Scientific Conference of April 18–19, 2008: In Memory of Ivan and Yuriy Lypa]. Kyyiv : Ukr. vy`dav. spilka im. Yu. Lypy. P. 79–83. [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 04.09.2025

Прийнято: 19.09.2025

Опубліковано: 02.12.2025

